

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 96, Eylöl 2019, s. 317-323

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.36690>

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date

14.06.2019

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

29.09.2019

Ar. Gör. Ülker TATLIDİL

İstanbul Bilgi Üniversitesi, Moda Tasarımı
ulker.tatlidil@gmail.com

Doç. Dr. Yüksel ŞAHİN

Anadolu Üniv. Moda ve Tekstil Tasarımı
yukselsahin@anadolu.edu.tr

GİYİM KÜLTÜRÜ VE MODANIN KONULARI ÜZERİNE

Öz

Moda tasarımcıları zaman zaman geleneğe ve geleneksel giyim öğelerine tasarımlarında yer vermektedirler. Bu yaklaşım geleneksel giyim ile modanın konularının tartışılmasına olanak sağlayan bir ortamı oluşturmaktadır. Bildiride giyim kültürü, modanın tanımı ve içerikleri ele alınarak çalışmanın moda tasarımında geleneğin yorumlanması üzerine yapılacak olan araştırmalar için bir temel oluşturulması hedeflenmektedir. Bu bağlamda farklı coğrafyalarda simgesel anlayışla oluşan ve kültürün konularından biri olarak gelişen giyim kuşam, giyim kültürü altında açıklanacaktır. Yine 18. yüzyılda ortaya çıkan Endüstri Devrimi çerçevesinde şekillenen endüstriyel yaşam biçimleri ile birlikte gelişen “moda” kavramı ise olgu ve sistem olarak tanımlanacaktır. Halk kültürü verilerini barındıran giyim kültürü, içinde bulunduğu toplumun yaşam biçimini yansıtır. Burada endüstriyel bir yaşam biçiminin gereksinimi söz konusu değildir. Geleneksel yaşam gereksinimine göre şekillenen giyim kültüründe gelenekleri yansıtan renk ve biçim algısı açıkça görülür. Yüzyıllardır değişime uğramadan nesilden nesile aktarımı olan ve simge dili içeren giyim kültürünün örnekleri böylece oluşur. Oysa “moda” olgusunda, kavramın doğası gereği giyim kültüründe görülen geleneğe bağlılık bir ilke olarak kabul edilmez. Çünkü modanın her yenisi, eskisi olmak durumundadır. Çalışmanın bulgusu; “giyim kültürü” ve “moda” olgusunun konularının Endüstri devrimi öncesi ve sonrası üretim ve yaşam biçimlerine bağlı olarak tarihsel süreç içerisinde farklı biçimlerde

geliştirilmiştir. Tarihsel gelişim süreçleri doğrultusunda iki olgunun değerleri, kapsamaları ve içerikleri incelenerek örneklerle sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: giyim kültürü, gelenek, moda sistemi, moda olgusu, moda tasarımı

CLOTHING CULTURE AND FASHION ISSUES

Abstract

Fashion designers occasionally incorporate tradition and traditional clothing into their designs. This approach creates an environment that allows discussion of the issues of traditional clothing and fashion. The aim of the study is to provide a basis for the researches which will be made on the interpretation of tradition in fashion design by discussing clothing culture and definition and contents of fashion. In this context, clothing which is formed by symbolic understanding in different geographies and developed as one of the subjects of culture will be explained as clothing culture. Likewise, the concept of “fashion”, which is formed by industrial lifestyles shaped within the framework of the Industrial Revolution in the 18th century will be defined as phenomena and a system. Clothing culture, which includes folk culture data, reflects the life style of the society in which it is located, and there is no need for an industrial lifestyle. Clothing culture, which includes folk culture data, reflects the life style of the society in which it is located, and there is no need for an industrial life style. Thus, the examples of clothing culture, which has been transferred from generation to generation without being changed for centuries and containing symbolic language are formed. However, in the “fashion” phenomenon, due to the nature of the concept, adherence to the tradition seen in clothing culture is not accepted as a principle. Because eventually every new fashion has to be the old one. The finding of the study is that the issues of “clothing culture” and “fashion” developed in different ways in the historical process depending on the production techniques and lifestyles before and after the Industrial Revolution. The values, scopes and contents of the two concepts will be examined in line with the historical development process and presented with examples.

Keywords: clothing culture, tradition, fashion system, phenomenon of fashion, fashion design

GİYİM KÜLTÜRÜ VE MODANIN KONULARI

“Moda” soyut bir kavram olarak yaşamın tüm alanlarında görülmekte ve moda sistemi üretim-tüketim sürecinin tüm aşamalarında gerçekleşmektedir. Moda olgusu yaşamın tüketimle ilgili bütün alanlarını kapsamasına karşılık çoğunlukla giyim pratikleri üzerinden ele alınmaktadır. Kawamura'nın da belirttiği gibi moda sisteminin en önemli unsurunun giysi olduğu kabul edilmektedir (2016:78). Moda sisteminin işleyişinde önemli rol oynayan moda tasarımcıları ve eğilim belirleyiciler zaman zaman geleneksel kültür, gelenekler ve geleneksel giyim öğelerini modanın konuları haline getirmektedirler.

Bu çalışmada kültürün, geleneğin ve geleneksel giyim konularının çağdaş moda tasarımında konu edilmesi hakkında yorumda bulunmaksızın, giyim kültürü ve modanın konuları üzerinde bazı görüşlere yer verilerek bir tartışma alanı yaratılmaya çalışılacaktır. Çalışmada bazı teorisyenlerin giyim, moda, moda olgusu ve moda sistemi üzerine yaklaşımlarına değinildikten

sonra giyim kültürü, kapsamı ve Endüstri Devrimi'nin giyim kültürüne olan etkileri kendi coğrafyamızdan örneklerle ele alınacaktır.

MODA ÜZERİNE

Antropoloji, Halkbilim, Sosyoloji, Sosyal Psikoloji gibi sosyal bilim dalları ile yakın ilişki içinde olan; giyim kültürü, giyim sistemi, moda olgusu, moda sistemi konularını ele alan geniş kapsamlı disiplinler arası çalışmaların yapıldığı bilinmektedir. Endüstri devriminden sonra gelişen toplumsal yenilikler neticesinde moda kuramcıları, modanın psikoloji ve sosyolojinin konularına olan etkileri hakkında çeşitli kuramlar geliştirmişlerdir. Bu kuramların; moda olgusunun Endüstri Devrimi öncesinde de olduğu, moda sisteminin Endüstri Devriminden sonra geliştiği, ancak farklı coğrafyalarda başka moda sistemlerinin ve giyim sistemlerinin olduğu, Endüstri Devriminden sonra geleneksel giyim unsurlarının uğradığı değişimin “değişim pratiği” olarak gerçekleştiği gibi yaklaşımlar çerçevesinde ele alındığı gözlemlenmiştir.

Baudrillard tarafından daha çok tüketmek ve tüketime teşvik etmek üzerine kurulu bir sistem olarak açıklanan moda (2002:138) en bilinen tanımı ile değişimi ifade etmektedir. Sproles, modayı tüketiciler tarafından belirli bir zaman ve durum için benimsenen geçici döngüsel fenomenler olarak tanımlamaktadır (1981:116). Simmel, modayı “belirli bir doğaya sahip, belirli bir ölçüde fark edilmeye, ilgi çekmeye ve eşsiz olmaya gereksinim duyan bireyler için ideal bir alan olarak tanımlar (1957:538). Simmel'e göre ise moda; insan eyleminin gerçek yaşamsal unsurları (motifleri) arasında yer almamakta, buna karşılık toplumsal davranış ve eğlence gibi dışsal alanları etkilemektedir (1957:538).

Kawamura; Lipovetsky ve daha pek çok düşünürün modanın bir kavram olarak moda olgusu ile birlikte kullanılmaya konusundaki görüşlerine değinerek günümüzde her alanda var olan modanın bir olgu olarak 14. yüzyılda “kıyafet yapmanın özel bir biçimi” tanımıyla ortaya çıktığını belirtir (2016:43,18). Kawamura'dan aktaran Özüdoğru modanın Endüstri Devrimi ile kurumsallaşmaya başladığını, modern moda sisteminin; üretim-tüketim biçiminden tanıtım ve örgütlenmeye ihtiyaç duyulan her alanda, geçmişte el emeğine dayalı üretim biçiminin tamamen değişmesine neden olan bir olgu olduğuna işaret eder (Kawamura, 2016:83).

Crane modanın; Endüstri Devrimi öncesinde de var olduğundan bahisle, giyimin çok çeşitli yönlerinden biri olduğuna ve bireylere toplumsal konumlarını yükseltme olanağı sağladığına değinir. Crane'e göre moda en önemsiz bireyi bile bir sınıfın temsilcisine, ortak ruhun somut haline dönüştürerek ön plana çıkarmaktadır (2003:32). Kawamura modayı soyut, giysiyi ise somut bir olgu olarak tanımlayarak, modanın görünür ve dokunulabilir olmadığını, bu nedenle de giyimi sembolik bir sunum olarak kullandığını belirtir (2016:62).

Endüstri Devrimi ile artan üretim gücü, hammaddeye ulaşım kolaylığı gibi yeniliklerin Batılı toplumlarda gerçekleştiğine değinen Crane, 19. yüzyıl sonlarında giysilerin büyük kitlelerin ulaşabildiği ilk tüketim malları olarak özel bir anlam taşıdığını ifade etmektedir (2003:92). Yine 19. Yüzyılda moda tasarımcılığının bir meslek olarak kabul görmeye başlaması ve Haute Couture Sendikasının kurulması gibi gelişmeler günümüze kadar gelen kurumsallaşmış bir moda sisteminin temellerinin atılmasında etkili olmuştur.

Endüstri devrimi ile hız kazanan değişimin, modanın yapısı ile yakın ilişki içinde olduğu görülmektedir. Endüstri devriminin ardından yaşamın her alanında olduğu gibi giyim alışkanlıklarında da yeniliklerin ve yeni uygulamaların görüldüğü geçiş döneminde giyim kültürünün konuları da tartışılmaya başlanmıştır. Hızla gelişen Endüstri Devrimi; el ile üretim yapılan

her alanda olduğu gibi giyim kültürü konusunda da endişelerin doğmasına neden olmuştur (Şahin, 2015:26).

GİYİM KÜLTÜRÜ VE MODA

Kaiser; hem modanın hem de kültürün eş zamanlı olarak sürekli değişim ve devamlılığa uğradığını belirtir (2012:12). Kültürün değişken bir olgu olarak kabul edildiği bu ifade uzun vadede giyim kültürünü de kapsamaktadır. Giyim kültürü, içinde geleneği barındıran bir olgudur ve geleneğin sahip olduğu içerik bakımından tüketimle ilişkilendirilmesi pek mümkün değildir. Sürür, geleneksel giyimin, kültürün bir parçası olduğuna değinerek geleneksel yaşam tarzını sürdüren toplumların giyim tarzlarını da bu yaşam tarzlarının belirlediğini ifade etmektedir (1983:5). Bu nedenle geleneksel giysiler uzun yıllar boyunca fazla değişmeyen bir biçim anlayışında olmuşlardır (Şahin, 2011:181). Geleneğe bağlı yaşam biçiminde ne zaman başladığı belli olmayan, “atadan” görülmüş bilginin kuşaktan kuşağa aktarımı giyim kültüründe görülmektedir.

Giyim kültürü, dayanağı olan halk kültürünün yapısından dolayı neredeyse durağana yakın bir değişim tavrı göstermektedir. Kültürün değişmesi ve başkalaşması mümkündür fakat bu dönüşüm yıllara yayılan süreçleri içermektedir. Kawamura’ya göre bu değişim birkaç nesil hatta yüzyılları kapsamaktadır. Toplum üyelerinin bütünü onu teşvik etmek bir tarafa değişim deneyiminin farkında bile değildir (Kawamura, 2016:88).

ENDÜSTRİ DEVRİMİ VE ETKİLERİ

Endüstri devriminden sonra artan kumaş üretimi, yeni giysi formları pazara kavuşarak birçok ülkeye ulaşmış ve onların giyim kültüründe çeşitli etkilere yol açarak değişimler yaşanmasına sebep olmuştur. Bu durum Simmel, Veblen ve Flügel gibi araştırmacılar tarafından da modanın Batının yayılcı politikalarının bir ürünü olduğu yönündeki görüşleri (Özudoğru, 2015:1) haklı çıkarmaktadır.

Endüstri Devrimi sonrası zamanın ruhuna uygun olarak gerçekleşmiş olan bu değişim ve başkalaşım, o dönemin modası olarak adlandırılmıştır. Bu gibi uygulamaların hangi sosyo-ekonomik ve kültürel nedenlere bağlı olarak ve hangi coğrafyada gerçekleştiği konusu; bu gelişmenin “özgün” veya “taklit” olup olmadığı konusunu tartışmaya açar. Modernleşme, yenileşme, Batılılaşma ve değişim pratiği gibi kavramlar altında yer bulan bu gelişmeler birçok çalışmaya konu olmuştur.

Bu noktada giyim kültüründe iki farklı değişimden bahsetmek mümkün olabilmektedir. Birisi geleneksel giyim kültürünün özünü koruyarak çeşitli zorunlu sebeplere bağlı olarak farklı malzeme ve üretim biçimleri ile üretilen giysilerde devam eden halini yansıtmaktadır. Bu tür değişim Kawamura’nın belirttiği uzun zamana yayılan değişim deneyimini içermektedir. Diğer ise modernleşme ile gelen yeni biçim arayışlarının geleneksel giysiler üzerinde uygulanmasıyla gelişen yeni giysi önermeleridir. Giyim kültürlerinde görülen bu değişim bazı kuramcılar tarafından “moda” olarak adlandırılabilir. Açıklanan iki değişim biçim ve içerik bakımından birbirinden farklıdır. Bu gibi gelişmeler 18. Yüzyıl sonu ve 19. Yüzyılda Osmanlı giyim kuşamında da yaşanmıştır. Batı modalarının etkilerinin görüldüğü, hibrit ve taklit giysilere müzelerde ulaşılabilmektedir (Görünür, 2011:17). Bu durum Hansen’in işaret ettiği “değişim pratiği” tanımını altında ifade bulabilir.

Hansen; Batılı modaların geleneksel kültür ve giyim kuşamda bir değişim pratiği olarak gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bu durum Endüstri Devrimi sonrasında gelişen Batılı moda sistemi,

Batılı kumaş ticareti ve diğer giysi stilleri ile etkileşim içinde olan giyim-kuşamın kendini yeniden yapılandırması olarak açıklanmaktadır (2004:372). Batı modası kesiminde ve Batılı kumaşlar ile oluşturulmuş giysiler geleneksel üretim pratikleri (kesim-dikim) ile bir arada hibrit bir anlayışı sergilemektedir. Ancak yeni moda uygulamalarının kent yaşamında gerçekleştiğini ifade etmemiz doğru olacaktır. Çünkü kırsalda giyim kültürü geleneklere bağlı olarak yaşamaktadır. Bu durum kırsalda yapılan saha araştırmalarında gözlemlenmiş olup endüstriyel kumaşların ve hazır giyim parçalarının geleneksel giysilerle birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir. Şahin'in¹ geleneksel giyim konusunda 1988-2000 yılları arasında kırsalda yaptığı çeşitli saha araştırmalarında elde ettiği veriler; kırsalda moda sisteminin önerdiği güncel eğilimlerin görülmediğini, endüstriyel kumaşların yerli terziler tarafından yörenin giyim tarzına uygun dikildiği ve hazır giysi parçalarının çeşitli zorunluluklar nedeniyle kullanıldığını göstermiştir. Şahin'in belirttiğine göre; geleneksel giyim kuşamda tespit edilen değişim malzemedeki gerçekleşmiştir. Biçim ve form geleneğe uygun biçimde korunmuştur. Bu nedenle bu durumun moda sistemi içinde değerlendirilmemesi uygun olacaktır. Bu durum köyler, kasabalar ve iller bazında farklılaşabilmektedir. Öncelikle çeşitli nedenlerle köyünden ayrılmak zorunda kalan erkek nüfusun şehirli giyime yatkın olduğu, kadınların ise geleneksel giyim kuşamlarını korudukları ve devam ettirdikleri gözlemlenmiştir. Bu konu kadınlara sorulduğunda; "bizim buraların modası bu" yanıtı alınmıştır. Burada kastedilen moda "adet"tir. O yörenin adetini, giyim tarzını ve alışkanlığını açıklayan bu ifadeye dayanarak yöreye özgü bir giyim sistemi olduğundan bahsedilebilir.

Yaşam kültürü, modanın konuları ile giyim kültürünün konularını doğrudan etkilemektedir. Sözelimi bir gelin başında kullanılan kırmızı (al) örtü günümüzde evlenme törenlerinde ve kına gecelerinde halen kullanılmaktadır. Bu uygulamaların moda sisteminde yeri yoktur. Derin bir simgesel anlam içeren bu örnekten de anlaşılacağı gibi giysi sisteminin kendine has dili, manevi değeri onların maddi kültür unsuru olarak tanımlanmasını sağlamaktadır. Giyim kültürünün yukarıda anlatılan tanım ve kapsamı gelenekle doğrudan ilişkilidir. Gelenek geniş zamana yayılan bir sebep sonuç ilişkisinin olağan gerçekleşmesi olarak ve içinde talep edilmek, tüketilmek yönünde bir iddia barındırmayan, hızlı değişimi reddeden bir olgudur. Bu durum moda sisteminin sürekli olarak değişimi ve yeni olanı önermesinden tamamen farklıdır. Açıklamalar ışığında toplulukların giyim tarzlarının bir giyim sistemi olduğunu ve bunun da Batılı moda sistemi ile aynı şey olmadığını belirten Kawamura (2016:83) ile aynı noktada birleştiğimiz ifade edilebilir. İncelenen çalışmalar; giyim kültürünün konuları ile modanın gerek olgusal gerek sistemsel tanımları ve konuları açısından birbirlerinden farklı gündemlere sahip olduklarına işaret etmektedir.

SONUÇ

Araştırmacılar Batı merkezli olduğu ifade edilen modanın yayılımının çoğunlukla taklit etme üzerinden ve sınıflar arası hareketlerden oluştuğunu ifade etmektedir. Moda, Endüstri Devrimi süreci ve sonrasında ise on yıllık sürelerle değişimi işaret etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde modanın yayılımı ile ilgili olarak birçok teori geliştirilmişken günümüz merkezsizleşen dünya düzeni içerisinde modalar çoğunlukla tasarımcılar tarafından belirlenen gündemler üzerinden yayılmaktadır (Kawamura, 2016:98). Moda üretiminde ana figürler olan tasarımcılar modanın sürdürülmesinde ve üretiminde önemli bir rol oynarlar. Tasarımcılar kıyafetleri yapar,

¹ Yüksel Şahin'in 1988-2000 yılları arasında Kültür Bakanlığı HAGEM'de Folklor Araştırmacısı olarak görev yaptığı sırada gerçekleştirdiği saha araştırmaları üzerine yapılan konuşma.

ancak bir taraftan da modayı üretirler (Kawamura, 2016:96). Modanın konularının seçimi ve belirlenmesi de bu sebeple büyük ölçüde tasarımcıların elindedir.

Günümüz hızlı moda döngüsü içerisinde yer alan moda tasarımcıları sürekli olarak çeşitli konulardan beslenirler. Artık kültürün her ögesi değiş tokuş edilebilir, alınıp satılabilir birer nesne olarak görülmektedir (Baudrillard, 2002:29). Bu sebeple kültürün alt başlıklarından olan gelenek ve geleneksel giyim de dönem dönem tekrar moda tasarımının konusu haline gelerek “moda” olabilmektedir. Tabiatıyla bu ürünlerin modası da bir süre sonra geçmektedir. Modanın daima değişen konularından biri haline gelen giyim kültürü ait olduğu zamanın ruhundan başka bir duruma çekilerek tüketimin nesnesi haline dönüşebilmektedir. Bu bağlamda geleneğin ve geleneksel giyim öğelerinin yer aldığı tasarımların kültürün yozlaşması ve başkalaştırılmasına katkıda bulunuyor olabileceği düşünülmektedir. Bu durum geleneksel giyimde başvurulan zorunlu farklı malzeme kullanımıyla oluşan değişimden farklı bir gelişmedir. Burada tasarımcı çok da hakim olmadığı halk kültürü konularını ele almakta ve onu kolayca başkalaştırabilmektedir.

Burada tasarımcının çalışmalarında neden giyim kültürünün konularına başvurduğu konusu önem taşımaktadır. Moda sisteminin belirlediği eğilimler doğrultusunda mı tasarım yapmaktadır, yoksa bireysel olarak geleneği yorumlama iddiası mı taşımaktadır? Ya da daha geniş kapsamlı olarak moda tasarımında özgün, ülkeyi temsil eden bir üslup yaratmak amacıyla mı bu konuları çalışmalarında kullanmaktadır? Eğer amaç “özgün” bir moda (İtalyan Modası, Belçika Modası veya Japon Modası gibi) üzerinden bir kimlik inşası ise bu konunun çok kapsamlı olarak düşünürler, sanatçılar, edebiyatçılar ve tasarımcılardan oluşan bir ekip ile araştırılması, özümsemesi ve bir çıkarıma varılmasıyla mümkün olabileceği bilinmektedir. Bu bağlamda moda tasarımcısı da çalışmalarında sadece giyim kültürünün konularından yararlanmak yerine kültürün tarihsel süreçte geçirdiği değişim ve başkalaşımın bilincinde olarak kültürü bütüncül bir yaklaşımla irdelemelidir.

KAYNAKLAR

- Baudrillard, J. (2002). *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* (Çev. Oğuz Adanır). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Crane, D. (2003). *Moda ve Gündemleri*, (Çev. Özge Çelik). Ayrıntı Yayınları, İstanbul-2003.
- Görünür, L. (1999). Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu’nda Ondokuzuncu Yüzyıl Kadın Kıyafetleri/Anıların Aynasında Moda. *P Dergisi*, 12, 88-101.
- Hansen, K. T. (2004). The world in dress: Anthropological perspectives on clothing, fashion, and culture. *Annu. Rev. Anthropol.*, 33, 369-392.
- Kaiser, S. B. (2012). *Fashion and cultural studies*. A&C Black.
- Kawamura, Y. (2016). *Moda-loji: moda çalışmalarına giriş*. Ayrıntı.
- Özüdoğru, Ş. (2015). *The Eurocentric Fashion View Under Interrogation*.
- Simmel, G. (1957). Fashion. *American journal of sociology*, 62(6), 541-558.
- Sproles, G. B. (1981). Analyzing fashion life cycles—Principles and perspectives. *Journal of Marketing*, 45(4), 116-124.

- Şahin, Y. (2015). Tarihin Tekerini Geriye Döndürmek: Moda Tasarımında Geleneği Yorumlama Sorunsalı. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi (Yedi), (13), 25-32.
- Sürür, A. (1983). Ege bölgesi kadın kıyafetleri. Apa Ofset Basımevi.
- Şahin, Y. (2004). Topkapı Sarayı Müzesinde Bulunan Bir Grup Kaftanın Dikiş Kalıpları ve Anadolu Giysileriyle Benzerlikleri. Folklor Edebiyat Dergisi, (37), 197-233.
- Şahin, Y. (2011). Geleneksel Kadın Giyimi Kesim Tekniğinde Modanın Etkisi. Folklor/Edebiyat, 17(68), 181-185.
- Şahin, Y. (2017). Moda Tasarımı, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 3-29.